

OYUN VE OYUNCAKLARIN HAREKET GELİŞİME KATKILARI

Dr. Tosun YALÇINKAYA*
Saime ÇAĞLAK*

Çocuğun akıl gücü yaratmalarına, bedensel devinimlerine ve bunların bileşiminden oluşan tüm etkinliklerine oyun denir (SEYREK Hilmi, SUN Muammer, s.3).

Oyun dıştan bir etki ve baskı olmaksızın kendi kendine oluşan içgüdüsel bir etkinliktir. Bir başka tanıma göre oyun, insanların beden ve zekâ yeteneklerini geliştirmek amacıyla güden, hesap, dikkat, rastlantı ve beceriye dayanan çoğu kez oyalanmak için oynayanı zamanda tat veren bir tür yarışmadır.

Oyun ve taklit başlangıçta ayırt edilemeyecek kadar birlikte olup birbirine karışmışlardır. Taklit herhangi bir hareketi sözü veya sesi aynen tekrar etmektir ve oyunla iç içedir. Çocuk bilinçsiz ve amaçsız bir şekilde koşar, oynar, güler, bağırır ve tirmanır. Oyun çocuk için neşe ve mutluluk kaynağı haline gelir. Çocuğun yönelimleri doyurulup geliştirilerek iş hayatına, sosyal ve gerçek hayata bir basamak hazırlar. Gelişim tamamlandıkça oyun, yerini gerçek gereksinmelere bırakır. Oyun kavramı içinde çabuk heyecanlı atılgan hareketler özellikle atlama ve hoplamaların temel ifadeleri yer alır. Oyun akıcılığı, oyun sahası, amaçları, kuralları, örneklemeler ve isteklerle sınırlanmıştır. Sade ve katıksız oyunlar zevkli gülüşler, hareketler neşenin bilinen belirtileridir.

Oyun, tecrübe kazanma öğrenme ve yapma aracıdır. Çocuğunuz doktorculuk ve mimarcılık oynuyorsa bundan yalnızca keyif almıyordur. Doktor ya da mimarı yaşıyordur. Çocuk, oyunu sırasında çevresinde gözlemlediği uğraş ve becerileri canlandırır, dener ve uygular (Arnold, Arnold, s.7.).

Düzenlenen etkinliklerle çocuğun bedensel yapılarının, ihtiyacı olan temiz ve sağlıklı koşullar, okulöncesi eğitim kurumlarında, bilinçli bir biçimde düzenlenerek, bedensel gelişimin diğer gelişimlerle sıkı bir uyum içinde seyretmeyi sağlar.

Düzenlenen etkinliklerle çocuğun bedensel yapısını tanımasına, organlarının işlevlerini öğrenmesine imkân verilebilir. Okulöncesi eğitim kurumlarında bina içinde, bahçede çocukların bedensel yapılarına uygun ölçülerde eşya, araç ve gereçler, oyun malzemeleri bulundurarak, çeşitli bedensel çalışmaların yapılmasına, el becerinin geliştirilmesine yardımcı olacak imkânlar sunulmalıdır (Oğuzkan, 1987, s. 16).

* M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

Çocuklar her türlü devinimi doğallık içinde yaparlar. Devinimli bir oyunu ilk kez oynayan çocuk bir yandan aklıyla öğrenirken diğer yandan da kaslarıyla öğrenir.

Aynı oyunu her oynayıpta, hem akıl hem de kaslar, oyuna ilişkin devinimleri biraz daha pekiştirirler. Temel hareketler ve jimnastik yoluyla araçlı ya da araçsız olarak büyük küçük kas hareketlerini deneme fırsatı bulurlar. Okul öncesi çocukların kas gelişimi henüz olgunlaşmamıştır. Büyük kaslarını kullanabilmekle beraber küçük kaslarını özellikle parmak kasarını tam olarak kullanamamaktadır. Çocuklar herhangi bir hareketi ancak tekrar ederek kontrol altına alabildikleri için onlara fırsat verilmelidir (Cole, Morgan, 1995, s.73).

Çocuk her an oyun oynayarak enerjisini harcamakta olduğu için, okulöncesi eğitim kurumlarında, beden eğitimi çalışmaları, onun bünyesine zarar vermeyecek, duygusal rahatlık verecek, yeteneklerine uygun faaliyetlerle, fizyolojik, biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayacak bir program olarak uygulanmalı, bıktırmadan yormadan ve seviyelerine uygun bur biçimde gelişmelerine yönelik olmalıdır (Kantarıcıoğlu, 1987, s.22).

Hareketli oyunlar sırasında çocuğun çeşitli (büyük - küçük) kasları, kasılma ve uzamalarla çalışma halindedir. Kalp atışı, kan dolaşımı hızı ve solunum, normalin üstüne çıkar. Bunun sonucu olarak, sıklaşan ve derinleşen solunum sayesinde kana havadan bol oksijen geçer. Ayrıca kan dolaşımının normalden hızlı olması, dokulara daha çok besin tanınmasına yardımcı olur.

Temel hareketler çocukların fiziksel becerileri öğrenmeleri ve geliştirmelerini sağlamak amacını taşır. Bu hareketler aracılığıyla vücutlarını etkili biçimde kullanırlar. Başarı ve güven duygusu içinde çevresini kontrol etme yeteneğini kazanırlar (Tamer, 1987, s.23.).

Denge oyunları ve toplarla yapılacak olan çalışmalar ve buna benzer egzersizler çocuğu dış çevreye karşı acemi olmaktan kurtarır. Karşılıklarına çıkacak bir engeli, kolayca aşabilme yeteneğini kazandırır. Çocuk gücünü yerinde ve zamanında kullanma alışkanlığını edinir.

Atma, atlama, sallanma, tırmanma, sıçrama, kaçma, itme, çekme, asılma gibi hareketler bu grup içerisinde yer alır. Hareket gelişimini desteklemek amacıyla kullanabileceğimiz birçok araç gereç mevcuttur. Bu araçlar çocuklarla birlikte yapıp kullanılırsa katkı çok daha fazla olacaktır.

Böyle bir çalışma araç ve gereci olmayan kurumların ya da ailelerin bu konudaki ihtiyacını büyük ölçüde karşılayacaktır. Böylece çocuklar malzemeyi yapım sırasında küçük ve büyük kaslarını kullanarak becerilerini arttırabilecekler ve üretici duruma geçerek, aynı zamanda yeteneklerinin farkına vararak sınırlıklarını keşfedeceklerdir.

Okul öncesi Dönemde Çocukların Hareket Özellikleri

Hareket gelişimi (motor gelişimi) fiziki, büyüme ve merkezi sinir sisteminin gelişmesine paralel olarak organizmanın isteme bağlı hareketlilik kazanmasıdır. Çocuğun hareket gelişimini refleksler ile başlayan ve üst düzeyde koordine motor becerilerle sonuçlanan bir süreci takip eder.

Yaşamın ilk iki yılında çocuğun kazandığı hareketler ileride kazanılacak hareketlerin temelini oluşturur, tik zamanlar çocuk tüm dikkatini hareketlere verir. Daha sonra beceriyi tam anlamı ile kazandıktan sonra dikkatini çevreye yönelir. Ve hareketi bir amaç olarak değil, araç olarak kullanmaya başlar.

Yaşamın ikinci yılından, yedi yaşına kadar olan devrede de çocuk temel becerileri kazanır. Bu temel beceriler; koşma, sıçrama, sekme, atlama, yakalama, fırlatma, tekme atma gibi hareketlerdir.

İki yaşından sonra temel beceriler kaba bir şekilde ortaya çıkar ve çocuklar kendi bedenlerinin hareket yeteneklerini anlamak ve bunları denemek için çaba gösterilir. Mekanik yönden etkili, daha uyumlu ve kontrollü bir hareket repertuarın sahip olurlar. 2-5 yaşlarında çocuklar hareketlerin (büyük kaslarla ilgili) kontrolünü kazanırlar. Beşinci yıldan sonra ise kavrama, fırlatma, yakalama, yazma ve alet kullanma gibi ince hareketlerin (küçük kasların hareketleri) koordinasyonu önem kazanır.

Temel hareket becerilerinin yaş ile birlikte doğal olarak geliştiği ve çevrenin bunu çok az etkilediği savunulmaktadır. Fakat bu durumun tek etken olmadığı, çocuklara verilen fırsatların ve hareket eğitimin, becerilerin gelişmesinde önemli rol oynadığı da vurgulanmaktadır. (Güven, 1987, s.86, 87)

Bedeni Hareket Ettirme Becerileri

A- Bedeni yönetmeyle ilgili olanlar: Atlama, zıplama, hoplama, denge tahtasında düşmeden yürüme, tırmanma, merdivenden inme, cambazlık hareketleri, hayvanların hareket ve yürüyüşlerini taklit etme, oturarak bedini ileri geri yuvarlama, hareket ettirebilme.

B- Çocuğun geniş bir alanda gidip gelmesini, dolaşımını sağlayan hareketler İleriye doğru, geriye doğru (arka arka) yürüme, ayak parmak ucuna basarak koşma, hoplayarak ya da sekerek hızla koşma.

C- İtme-Yakalama (atma-tutma) becerileri: El, kol, ayak ve bacakla top iletme, atılan top veya nesneyi yakalama, hedefe atma.

Çocukların hareket Gelişimlerini Destekleyici Araç-Gereçler

- Tırmanma araç, gereçleri: Yürüme tahtaları, denge tahtaları, atlama beygirleri, ağaç kasalar, büyük kutu ve sandıklar.
- Üç tekerlekli bisikletler, direksiyonlu, tekerlekli tahta otomobiller.
- Kum oyun alanı, kum kutusu, kum masası ya da kum leğeni.
- Salıncaklar.
- Kaydırak.
- Tahtadan oyun evleri ya da oyun platformları.
- Ağaç gövdeleri, tırmanma halatları, halat merdivenler.
- Marangoz masası.
- Su oyunu masası.
- Eski geçme borular, musluklar, makine parçaları, oto aksamları.
- Toplar, çemberler, atlama ipi, tekerlekli arabalar.(Sükan, 1993, s.177)

Çocukların hareket gelişimine faydası olabilecek araçlarla basit oyun uygulamaları

İple Yaptırılabilir Çalışmaları İplerin uçlarına çocukların rahatça kavrayabileceği büyüklükte figürler ve ellerim içinden geçirebilecekleri halkalar monte edilebilir. İpler her çocuğun boyuna göre ayarlanmalıdır. Hatta iplerin üzeri çocuklar tarafından renkli bantlarla sarılarak el becerilerinin gelişmesi ve renk kavramının verilmesi için faydalı bir etkinlik haline de getirilebilir.

Denge çalışmaları için; ip üzerinde yürüme, üzerinden atlama, altından geçme gibi hareketler yaptırılır. İpleri çeşitli harf, sayı ve şekillere benzeterek sembollerle çocukların şekiller üzerinde farklı oyunlar geliştirmeleri sağlanabilir, örneğin; U O I C D & gibi şekiller geliştirip çocuğun da yeni şekiller bulması için ona fırsatlar verilerek, halka oyunları geliştirilebilir.

Farklı Boyutlarda Sopalarla Yaptırılabilir Çalışmalar: Bu sopalar farklı uzunluk ve kalınlıklarda olabileceği gibi değişik malzemeler kullanılarak da yeni çalışmalar yapılabilir. Örneğin; Evde biriktirilen tuvalet kâğıdı ruloları, pamuk helvası ya da dondurma çubukları gb. Malzemeler çocukların tutma, kavrama, kaldırma, çizgi çizme (hayali) ya da kum üzerine çizme, tempo tutma, üzerinden atlama, fırlatma, savurma gibi becerilerin gelişmesine katkıda bulunur.

İçi Dolu Torbalar: *Farklı* boyutlarda ve renklerde sağlam kumaştan dikilmiş (Amerikan bezi bu iş için hem sağlam hem de ekonomiktir.) torbaların içine çocuklar tarafından fasulye, mercimek, pirinç gibi bakliyatlar konulabileceği gibi, kum, çakıl taşları, gazoz kapakları, ambalaj kutularından çıkan strafor tanecikleri ve kâğıt parçaları da konabilir. Bu torbalar havaya atıp tutma, kaldırma, taşıma, çekme, sürüklenme, hedefe atma, karşılıklı atıp tutma gibi bireysel oyunlar yanında takım oyunlarında da kullanılabilir. Ayrıca ağır-hafif, büyük-küçük, renk ve biçimdeki farklı malzemelerin çıkardıkları seslerle de kavram verilebilir.

Marakas: Evde atmayıp biriktirdiğimiz değişik formlardaki kutular içine (şampuan, ilaç ve yiyecek maddelerinin ambalaj kutuları olabilir. Cam malzemenin kırılabilir olması nedeniyle kullanılması tehlikelidir.) taş, kum, fasulye, mercimek, şeker gibi malzemeler konarak kapakları çocukların açamayacakları şekilde iyice kapatılır. Bu kutulara gerekirse çocukların tutabilecekleri bir tutma yeri veya sap eklenerek üzerleri yine çocuklar tarafından boyanarak, elişi kâğıtları veya gazete, dergilerden toplanmış renkli kâğıtlarla kaplanarak ilgi çekici oyuncaklar elde edilebilir.

Böylece ritim ve tempo tutmak için bir müzik aleti elde edilmiş olur. Bu araç ile müzik eşliğinde çocukların belli ritimlerde hareket ve dans etmeleri sağlanabilir.

Küpler: Bu çalışma gerek çocuk, gerekse bir yetişkinin çocuğu için yaparken zevk alabileceği bir çalışmadır. Artık malzeme olarak toplanmış ilaç, kibrit kutuları kullanılacağı gibi, yakın civardaki bir marangozdan toplanabilecek tahta parçaları biriktirilip zımparalanarak su boyası ile boyandığında kullanışlı bir inşa oyuncağı elde edilebilir. Lego'nun en basit aşaması olan tahta bloklar ünlü eğitimciler Montessori ve Froebel tarafından sistemleştirilip halen okul öncesi kurumlarında ve evlerde ilgi çeken eğitici oyuncaklar olarak kullanılmaktadır.

Uçurtma: Hazırlığı zevkli ve sabır gerektiren bir çalışmadır. Yapıştırma, kesme, katlama, boyama gibi becerileri kazandırmanın yanında çocuğun uçurtması uçurması sırasında koşması, ipini sarması, dengeli bir şekilde havada tutması da oyununda yeni fiziksel yeteneklerin gelişmesine imkân sağlayacaktır.

Toplar: Oyuncak tarihinde belki de bilinen oyuncaklar içinde en eskisi olan top, çocukların çok sevdiği ve kolay yapılabilecek bir oyun aracıdır. Bir kâğıt parçasını büküp yapabileceğiniz gibi, yünden, kumaştan, balondan da top yapıp oynanabilir. Evde oynanacaksa etrafa zarar vermemesi için balondan ya da çeşitli renklerde yünler yumak şekline getirilip top oyunları oynanabilir. Yuvarlama, atma, vurma, tutma, fırlatma, kavrama, taşıma, kaldırma gibi etkinliklerle farklı bedensel ve zihinsel becerilerin kazanılmasına imkân sağlar. Özellikle el-göz koordinasyonunun gelişimi için önemlidir. Bilinen futbol, voleybol, basketbol, yakar top gibi oyunların yanında, yeni oyunların çocuklar tarafından geliştirilmesi için de faydalı olabilir.

Okulöncesi çocuklarında büyük ve küçük kasların gelişmesine yardımcı olacak bu ve benzeri daha birçok oyuna öncelik verilmelidir. Tırmanma merdivenleri, kayma olukları, atlama ipleri, üç tekerlekli bisikletler büyük kasların gelişmesine, denge tahtası, bloklar, el işleri vs. araç-gereçlerle yapılan oyunlar da küçük kasların gelişmesine yardımcı olurlar. Bu nedenle Okul öncesi Eğitim Kurumlarında çocukların büyük ve küçük kaslarının gelişmesi için gerekli aletler bulundurulmalı, çocukların rahat edebilmeleri için geniş alanlara yerleştirilmelidir, özellikle bahar ve yaz aylarında gerek Okulöncesi Eğitim Kurumları nın bahçelerinde daha rahat hareket imkânı olduğundan oyun araçları daha fazla olmakta ve oynanan oyunlar daha serbest sürmektedir Fakat kış aylarında mevcut okulların binalarının küçük olması nedeniyle hareket imkânı kısıtlanmakta bedensel gelişime yönelik hareketlerin tekrarı güçleşmektedir. Çocuklar fazla enerjilerini boşaltma imham bulamamakta, sıkılmakta, sinirli ve saldırgan davranışlarda bulunabilmektedirler.

İyi bir öğretmen çocukları oynatacağı oyunları bina içi ya da dışında çocukların psikolojik durumlarına uygun bilinçle seçmeli onları ne fazla sıkmalı ne de yormalıdır. Oyunlar o oyunun tekerlemesi ya da ritmine uygun müzik ve rontlarla desteklenmelidir. Dikkat gerektiren bir oyun için yumuşak bir müzik çalınacaksa, hareket gerektiren oyun için ise hızlı ritimli bir müzik seçilmelidir.

HAREKET GELİŞİMİNİ DESTEKLEMELİK AMACIYLA OYUNCAK

- Oyuncak, hareket etmenin zevkini tattırmalıdır. Özellikle büyük şehir çocukları rahatça koşup oynayabilecekleri alanlara sahip değillerdir. Top, ip, bisiklet, paten gb. oyun araçları tehlikesiz alanlarda onlara bu zevki kazandırabilir.
- Oyuncaklar ve oyun malzemeleri çocukların zihinsel ve bedensel gelişmelerini de sağlayacağından özellikle yoğurma maddesi olan kil, plastiğin, tuz seramiği, ayrıca kum ve suyun çocukların oyunlarını zenginleştirme de önemi büyüktür.
- Çocukların yaşamında büyük bir değeri olan fırlatıp atılabilecek oyuncaklar unutulmamalıdır. (Yumuşak toplar, bebekler ve hayvanlar idealdir).
- Çocuğa üzerine binebileceği ve yürütebileceği tekerlekli oyuncaklar alınmalıdır. Bu tür nesnelere özellikle çocukların emekleme döneminde hareket imkânını geliştirir. Çocukluk döneminde ise hız kontrolünü ve denge sağlamalarına yardım olacaktır.
- Çıngırak, jimnastik oyuncakları, bebekler, küpler, itmeli oyuncaklar, boyalar, tahta çivi ve çakmalı oyuncaklar kız ve erkek çocuklar için idealdir.
- Mekanik oyuncaklar küçük çocuklar için yararlı değildir, küçük bir çocuk mekanik oyuncuğa sadece seyrederek, oysa kendisinin itebileceği tahta bir tren ya da araba onun hareket gelişimine katkıda bulunacaktır. (Yalçınkaya, 1996, s. 75).

Özet ve sonuç olarak denilebilir ki, büyük kentler için çocuk parkları ve yeşil alanlar nasıl bir ihtiyaç olarak görülüyorsa, çocukların oynadıkları oyuncakların doğal ve kaliteli malzemeden yapılması, hareket gelişiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinde de ayrı bir önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Arnold, Arnold, Çocukunuz ve Oyun, Çev.: Rezzan Mahmutođlu, Ece Yayınları, İstanbul 1979, s. 7.
- Cole Luella, Morgan John J.B. Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi, Çev.: Belkıs Halim Vassaf, M.E.B., İstanbul 1985, s. 73.
- Güven Nergis, 5. Ya-Pa Okulöncesi Eğitim ve Yaygınlaştırılması Semineri, Okulöncesi Dönemde Beden Eğitimi Çalışmalarının Önemi, Ya-Pa Yayınları, Antalya 1987, s. 86, 87.
- Kantarcıoğlu Selçuk, Anaokullarında Metod ve Öğrenim II, Ankara 1987. Sükan Zafer, Okulöncesi Etkinlikleri, M.E.B. İstanbul 1993.
- Seyrek Hilmi, Sun Muammer, Okulöncesi Eğitimde Çocuk Oyunları Oyun Dersi El Kitabı, Mey Yayınları, İzmir 1997.
- Tamer Kemal, Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1987.
- Yalçinkaya Tosun, Eğitici Oyun ve Oyuncak Yapımı, Esin Yayınevi, İstanbul 1996.